

Міжнародне право

УДК 341.231.14

Богдана Островська *

20-РІЧНИЙ ЮВІЛЕЙ КОНВЕНЦІЇ ОВ'ЄДО: ДОСЯГНЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті досліджується актуальна проблема захисту прав і гідності людини у зв'язку із науково-технічним прогресом у галузі біології та медицини на основі Конвенції Ов'єдо. На міжнародному рівні визначається необхідність внесення змін до Конвенції Ов'єдо, зокрема уніфікація біомедичної термінології. На національному рівні – її ратифікація з метою укріплення міжнародного співробітництва країн Ради Європи у сфері прав людини.

Ключові слова: Конвенція Ов'єдо, Рада Європи, права і гідність людини, біомедицина, науково-технічний прогрес.

Островская Б. В. 20-летний юбилей Конвенции Овьедо: достижения и перспективы.

В статье исследуется актуальная проблема защиты прав и достоинства человека в связи с научно-техническим прогрессом в области биологии и медицины на основе Конвенции Овьедо. На международном уровне определяется необходимость внесения изменений в Конвенцию Овьедо, в частности унификация биомедицинской терминологии. На национальном уровне – ее ратификация с целью укрепления международного сотрудничества стран Совета Европы в сфере прав человека.

Ключевые слова: Конвенция Овьедо, Совет Европы, права и достоинство человека, биомедицина, научно-технический прогресс.

Ostrovska B. V. The 20th Anniversary of The Oviedo Convention: Achievements and Prospects.

The actual problem of protecting the human rights and dignity due to scientific and technological progress in the field of biology and medicine from the Oviedo Convention is studied in this article. The necessity of amending the Oviedo Convention, in particular the unification of biomedical terminology, is defined at the international level. At the national level – its ratification to strengthen the international cooperation between countries of the Council of Europe in the field of human rights is defined.

Keywords: the Oviedo Convention, the Council of Europe, human rights and dignity, biomedicine, scientific and technological progress.

Актуальною проблемою сучасного міжнародного права є питання захисту прав людини у зв'язку з науково-технічним прогресом у галузі біології та медицини. В окремих випадках застосування досягнень у цих сферах несуть загрозу життю та гідності людини.

До сьогодні біоетичні питання залишаються у компетенції кожної окремої держави та визначаються самостійно в межах її національного (як правило, цивільного) законодавства. У різних країнах Європи правове регулювання питань біомедицини відрізняється. Україна зарекомендувала себе у міжнародно-правовому просторі як держава-член Ради Європи (з 09.11.1995 р.) з лояльним законодавством щодо біомедичних питань, на протигагу національному законодавству Німеччини, Франції, Італії. Однак зростаючі біомедичні технологічні можливості зумовлюють необхідність вирішення зазначених питань на міжнародному рівні.

Статут Ради Європи (05.05.1949 р.) прямо визначає «укладання угод у галузі захисту та збереження і подальшого здійснення прав людини і основних свобод» як шлях до досягнення мети цієї міжнародної організації (б) ст. 1) [1]. Прийнята Радою Європи Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини (Конвенція про права людини та біомедицину ETS No. 164 (04.04.1997 р.)) стала першим міжнародно-правовим актом зобов'язального характеру, направленим на збереження людської гідності, прав і свобод людини за допомогою встановлення ряду принципів і заборон проти неправильного

застосування досягнень біології та медицини [2]. Вона також відома як Конвенція Ов'єдо за місцем її підписання (м. Ов'єдо, князівство Астурія, Іспанія).

Конвенція Ов'єдо також є першим міжнародним документом, який поєднав права людини і біомедицину. Мотивацією до її укладання став прогрес у біології та медицині, що, безумовно, є великим досягненням людства, водночас він «підняв і продовжує піднімати занепокоєння з приводу дотримання основоположних цінностей, що стосуються прав людини та людської гідності» [3, с. 5].

Метою Конвенції Ов'єдо є захист гідності та тотожності всіх людей, а також гарантування кожній особі – без дискримінації – поваги до її недоторканості та інших прав і основних свобод щодо застосування біології та медицини (ст. 1) [2].

В основі Конвенції лежать етичні принципи та правові концепції (до прикладу, концепція людської гідності), що відрізняє її від інших міжнародно-правових актів у сфері прав людини. Нові етичні та юридичні принципи, встановлені Конвенцією Ов'єдо, також вплинули на розробку інших міжнародних документів з універсальною сферою дії, зокрема, і Загальної декларації про біоетику і права людини (прийнятої ЮНЕСКО 19.10.2005 р.) [4].

У Страсбурзі 03.11.2009 р. відбулася конференція «Конвенція про права людини та біомедицину: десять років по тому», організована з нагоди 10-річного ювілею Конвенції Ов'єдо у співпраці зі словенською владою у рамках головування Словенії в Комітеті міністрів Ради Європи [5].

У зв'язку зі збільшенням кількості гучних порушень прав людини у галузі біомедицини та з метою аналізу еволюції прецедентного права Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд) 05.12.2016 р. у Страсбурзі відбувся семінар на тему «Міжнародне прецедентне право і біоетика: розуміння та передбачення» під егідою кіпрського головування у Комітеті міністрів [6].

Цей захід був включений у рамки підготовки до конференції з нагоди 20-ї річниці Конвенції Ов'єдо, яка планується у Страсбурзі на 24–25.10.2017 р. за чеського головування у Комітеті міністрів Ради Європи. Метою даної конференції є аналіз актуальності Конвенції Ов'єдо з огляду на розвиток науково-технічних розробок у біології та медицині і застосування їх на практиці, розгляд наявних і можливих проблем, що можуть бути спричинені цим, а також визначення стратегічних планів і перспектив у роботі Комітету з біоетики (*DH-BIO*) на найближчі 2018 – 2019 рр.

Положення Конвенції Ов'єдо доповнені Додатковими протоколами щодо клонування, трансплантації, біомедичних досліджень над людиною та генетичного тестування:

- Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини про заборону клонування людських істот (ETS No. 168, ухвалений Комітетом Міністрів 12.01.1998 р., набув чинності 01.03.2001 р.) [7]. Підписаний Україною 10.04.2006 р.;

- Додатковий Протокол про трансплантацію органів і тканин людини (ETS No. 186, відкритий до підписання 24.01.2002 р., набув чинності 01.05.2006 р.) [8] Підписаний Україною 26.06.2006 р.;

- Додатковий Протокол про біомедичні дослідження (CETS No. 195, 25.01.2005 р., набув чинності 01.09.2007 р.) [9] Підписаний Україною 26.06.2006 р.;

- Додатковий протокол про генетичне тестування у медичних цілях (CETS No. 203, 27.11.2008 р.) [10]. Не підписаний Україною.

Іноді, унаслідок застосування досягнень у біомедицині, виникають порушення прав людини, які розглядаються Європейським судом [11, с. 34–35]. Однак можливість звернення до Європейського суду посилаючись безпосередньо на норми Конвенції Ов'єдо виключається.

Відповідно до положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (04.11.1950 р.) (далі – Європейська конвенція про права людини), Європейський суд приймає індивідуальні заяви лише, якщо було порушено положення вищезазначеної конвенції чи протоколів до неї (ст. 34) та не може брати справу до розгляду (не розглядає жодної індивідуальні заяви), якщо вона не відповідає умовам прийнятності (ст. 35) [12]. Водночас, Європейський суд, не посилаючись безпосередньо на жодну конкретну справу,

що розглядається тим чи іншим судом, може надавати консультативні висновки з правових питань, які стосуються тлумачення Конвенції Ов'єдо на прохання уряду однієї із сторін після надання інформації про це іншим сторонам, а також Керівного комітету з біоетики (CDBI) або будь-якого іншого комітету, призначеного з цією метою Комітетом міністрів (ст. 29) [2].

Одні із перших основних посилань на Конвенцію Ов'єдо стосувалися двох рішень, винесених Європейським судом у 2004 р. у справах:

- *Glass v. The United Kingdom* [13] (09.03.2004 р.), де однаково застосовувалися як ст. 8 Європейської конвенції про права людини, так і ст. 6 Конвенції Ов'єдо;

- *Vo v. France* [14] (8.07.2004 р.), де було визнано відсутність порушення права на життя, закріплене ст. 2 Європейської конвенції про права людини, а також принципів, визнаних Конвенцією Ов'єдо.

З часом Європейський суд все частіше приймав рішення, що стосувалися різних біоетичних питань, таких як: згода на лікування, обстеження, вилучення органів і тканин, репродуктивних прав (пренатальна діагностика, застосування допоміжних методів репродукції, право на аборт), право на біологічну ідентичність, зберігання біологічних даних, питання евтаназії тощо.

Серед справ, що містять біоетичні аспекти, при розгляді яких Європейський суд звертався до положень Конвенції Ов'єдо, також зазначимо:

- *Evans v. the United Kingdom* [15] (10.04.2007 р.) та *V.C. v Slovakia* [16] (08.11.2011 р., остаточне рішення – 08.02.2012 р.), де Європейський суд застосував ст. 5 Конвенції Ов'єдо для тлумачення ст. 8 Європейської конвенції про права людини, оскільки вона містить більш високий стандарт;

- *Mouvement Raëlien Suisse v. Switzerland* [17] (13.07.2012 р.), у якій Європейський Суд дійшов висновку, що Швейцарія не несе відповідальності за порушення права на свободу вираження поглядів відповідно до ст. 10 Європейської конвенції про права людини та Додаткового протоколу до Конвенції Ов'єдо про заборону клонування людини;

- *Costa and Pavan v. Italy* [18] (28.08.2012 р., остаточне рішення – 11.02.2013 р.), в якій Європейський суд використав ст. 12 Конвенції Ов'єдо для тлумачення ст. 8 Європейської конвенції про права людини.

Водночас, констатуючи порушення прав людини у сфері біомедицини, заявники (при подачі заяв) та Європейський суд (при прийнятті рішень) через неможливість прямого посилання на Конвенцію Ов'єдо найчастіше посилаються на:

- положення Європейської конвенції про права людини, зокрема на ст. 2 (право на життя), ст. 3 (заборона катування), ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність), ст. 6 (право на справедливий суд), ст. 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), ст. 14 (заборона дискримінації). Наприклад, у справі *Pretty v. The United Kingdom* [19] (29.04.2002 р.), що стосувалася асистування евтаназії, заявниця звернулася із заявою до Європейського суду, у якій зазначала про численні порушення державою її прав, посилаючись на відповідні ст. 2, 3, 8 та 14 Європейської конвенції про права людини;

- розробки комітету з біоетики. Наприклад, у своєму рішенні по справі *Lambert and others v. France* [20] (05.06.2015 р.), що стосувалася евтаназії, на «Керівництво по прийняттю рішень про медичне лікування в ситуаціях кінця життя» [21].

До прийняття біомедичної конвенції Європейський суд з огляду на відсутність «уніфікованої Європейської концепції моралі» [22] відзначав «широку свободу розсуду держав у питаннях моралі». Але після прийняття Конвенції Ов'єдо і досі у сфері біомедицини залишилися питання, у яких Рада Європи не знайшла «європейського консенсусу». А тому Конвенція Ов'єдо та Додаткові протоколи до неї часто містять посилання на законодавство договірних держав, яке регулює ці питання на національному рівні. Водночас, внесення відповідних змін до Європейської конвенції про права людини (наприклад, шляхом прийняття Додаткового протоколу із біоетичних питань) або застосування положень самої Конвенції Ов'єдо сприятиме вирішенню судових справ [23].

Для знаходження консенсусу у вирішенні біомедичних проблем важливим актуальним питанням є уніфікація термінології (наприклад, понять «людина», «належний захист»

ембріона, правосуб'єктність особи тощо), принаймні у межах Ради Європи. Так, від визначення універсального поняття «людина» залежить подальший правовий захист її прав, а також правильне розуміння субординації прав людини, співвідношення фундаментальних прав з іншими правами (наприклад, співвідношення репродуктивних прав людини з правом на життя при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій [24]).

Захист прав людини у сфері біомедицини має стати одним із сучасних стратегічних завдань Ради Європи. Для цього надзвичайну важливість має утвердження етичних норм у сфері прав людини [25, с. 232–243]. У 2017 р. Рада Європи буде відзначати 20-річний ювілей прийняття Конвенції Ов'єдо. Однак проблеми, підняті нею, залишаються актуальними й донині. А тому потрібно визначити подальші дії на міжурядовому рівні для впровадження важливих етичних норм у сфері захисту прав людини та гідності людської особистості.

Оскільки європейські правові цінності є частиною універсальних загальнолюдських цінностей, вони можуть служити основою для універсальних міжнародно-правових документів та сприяти консолідації держав у питанні захисту прав людини.

У міжнародному праві ратифікація конвенції зобов'язує державу застосовувати її положення, а також вживати у своєму внутрішньому законодавстві заходи, необхідні для приведення їх у дію. Деякі країни-члени Ради Європи, які підписали Конвенцію Ов'єдо, досі не ратифікували її, оскільки не можуть забезпечити її вимог. Україна підписала Конвенцію Ов'єдо 22.03.2002 р. та досі не ратифікувала ні її, ні протоколи до неї. Тому питання ратифікації Конвенції Ов'єдо для України залишається відкритим. Воно є визначальним для міжнародно-правового підтвердження готовності до захисту прав та гідності людини, а також до відповідальності за їх порушення. Для цього на національному рівні потрібно ухвалити законодавство, яке б охоплювало ключові поняття, що стосуються біомедицини, для запобігання грубого порушення прав і гідності людини. Зокрема, мають бути врегульовані питання правового статусу ембріонів, яке б забезпечувало належний їх захист, питання використання стовбурових клітин, терапевтичного клонування, трансплантації (в тому числі, ксенотрансплантації), біомедичні та генетичні дослідження та багато інших. Загалом використання інноваційних технологій у медицині третього тисячоліття повинно здійснюватися виключно на користь людству, що має закріплюватися правом.

Висновки. Динаміка біомедичної науки та розширення кола суб'єктів застосування новітніх досягнень у цій сфері на практиці зумовлює необхідність внесення відповідних змін (доповнень, уточнень) до Конвенції Ов'єдо, оскільки розвиток біомедичного законодавства має відображати еволюційні процеси у суспільстві.

Найперше, потребує негайного нормативно-правового уточнення зміст поняття «людина» (як біологічна та соціальна істота), яке так і залишилося нерозкритим ні Конвенцією Ов'єдо, ні Додатковими протоколами до неї. Закріплення цієї дефініції (з урахуванням біологічної, правової, філософської позицій) на міжнародному рівні допоможе усунути численні суперечності у застосуванні науково-технічних досягнень у сфері біомедицини та сприяти уніфікації національного законодавства країн Європи. До того ж складні біоетичні питання слід виносити на публічні обговорення із залученням експертів та фахівців (наукові семінари, симпозиуми, конференції).

Водночас внесення змін до правових актів у сфері біомедицини має здійснюватися виключно на основі належного забезпечення прав людини (найперше, фундаментальних прав). Визнання та дотримання пріоритету людини, а також балансу між інтересами суспільства чи науки та фундаментальними правами людини, що передбачає ст. 2 Конвенції Ов'єдо, а також ст. 3 Додаткового протоколу до Конвенції про права людини і біомедицину в галузі біомедичних досліджень («Інтереси та благополуччя окремої людини превалюють над виключними інтересами усього суспільства або науки») мають залишатися основою для вирішення наявних етичних проблем та усієї подальшої законотворчості у сфері біомедицини.

Список використаних джерел:

1. Statute of the Council of Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680306052>

2. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007cf98>
3. Proceedings of the Council of Europe Regional Conference «Oviedo Convention in Central and Eastern European Countries», September 24 – 25, 2009, Bratislava, Slovak Republic// *Medicínska etika & Bioetika – Medical Ethics & Bioethics*. Volume 16, 2009, Supplementum 1, pages 1 – 32.
4. Universal Declaration on Bioethics and Human Rights [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31058&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
5. Conference «The Convention on Human Rights and Biomedicine: ten years later» (3 November 2009, Strasbourg) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://archives-canal2.u-strasbg.fr/evenements.asp?annee=2009&page=1&idEvenement=500>
6. Seminar «International Case-Law and Bioethics: Insight and Foresight» (5 December 2016, Strasbourg) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.coe.int/en/web/bioethics/conferences-and-symposia>
7. Additional Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine, on the Prohibition of Cloning Human Beings [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007f2ca>
8. Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine concerning Transplantation of Organs and Tissues of Human Origin [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680081562>
9. Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine, concerning Biomedical Research [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008371a>
10. Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine, concerning Genetic Testing for Health Purposes [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680084824>
11. Рада Європи [Текст] / Алін Руаєр; [пер. з англ. Марина Марченко]. – [Strasbourg]: [Council of Europe publ.], [2010]. – 64 с.
12. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
13. *Glass v. the United Kingdom* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61663>
14. *Case Vo v. France* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61887>
15. *Evans v the United Kingdom* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80046>
16. *V.C. v. Slovakia* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107364>
17. *Mouvement Raëlien Suisse v. Switzerland* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112165>
18. *Costa and Pavan v. Italy* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112993>
19. *Case of Pretty v. The United Kingdom* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448>
20. *Case of Lambert and others v. France* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155352>
21. Guide on the decision-making process regarding medical treatment in end-of-life situations [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.coe.int/ru/web/bioethics/guide-on-the-decision-making-process-regarding-medical-treatment-in-end-of-life-situations>

22. Open Door Counselling and Dublin Well Woman v. Ireland [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57789>

23. Островська Б. В. Право на життя в контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та науково-технічного прогресу у біомедицині [Електронний ресурс] / Б. В. Островська // Часопис Київського університету права. – 2017. – № 1. – Режим доступу: <http://kul.kiev.ua/>

24. Ostrovska B. V. Bioethical aspects of ratio between reproductive rights of a human being and his right to life in the process of using assisted reproductive technologies / Bohdana V. Ostrovska // «Evropský politický a právní diskurz» – 2017. – Svazek 4. – 1. vydání. – S. 83–90.

25. Legal Perspectives in Bioethics / Ana S. Iltis, Sandra H. Johnson & Barbara A. Hinze (eds.). – London : Routledge, 2010. – 312 p.

* Островська Богдана Василівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Київського національного лінгвістичного університету.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2017 р.

УДК 341.24

Сергій Савчук *

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА ПРЕДМЕТ РЕГУЛЮВАННЯ

У статті розглядається питання про визначення міжнародно-правових стандартів банківської діяльності. Особлива увагу приділена розмежуванню понять «міжнародні стандарти», «міжнародні правові стандарти» та «міжнародно-правові стандарти». Визначено міжнародні урядові та неурядові організації, в рамках яких здійснюється розробка та затвердження міжнародно-правових стандартів банківської діяльності, а також питання, які є предметом їх регулювання.

Ключові слова: міжнародно-правові стандарти банківської діяльності, міжнародне банківське право, Базельський комітет з банківського нагляду.

Савчук С. С. Международно-правовые стандарты банковской деятельности: понятие и предмет регулирования.

В статье рассматривается вопрос об определении международно-правовых стандартов банковской деятельности. Особое внимание уделяется разграничению понятий «международные стандарты», «международные правовые стандарты» и «международно-правовые стандарты». Определены международные правительственные и неправительственные организации, в рамках которых осуществляется разработка и утверждение международно-правовых стандартов банковской деятельности, а также вопросы, являющиеся предметом их регулирования.

Ключевые слова: международно-правовые стандарты банковской деятельности, международное банковское право, Базельский комитет по банковскому надзору.

Savchuk S. S. International Law Standards of Banking Activity: Definition and Scope of Regulation.

The article focuses on definition of international law standards of banking activity. Special focus is made on distinction between international standards, international legal standards and international law standards. The author defines international governmental and non-governmental organizations involved in development and approval of international law standards of banking activity as well as issues within the scope of regulation.

Keywords: international law standards of banking activity, international banking law, Basel Committee on Banking Supervision.